

İLİM ve ULEMÂ ANLAYIŞIM*

İzmirli İsmail Hakkı

1 285/1868 yılında dünyaya gelmiştir. Dört yaşında tahsil hayatına başlamış, amcası Hafız Hasan Efendi'den hafızlığını ikmal ederek, Rüşdiye mektebinde tahsiline devam etmiştir. Rüşdiye'nin yanında medrese ve tasavvufla da ilgilenmiş Şâzelî tarikatından icazet almıştır. Rüşdiye sonrası İstanbul'a gelerek Dârulmuallimîn'e kaydolmuş, burada hafız Şakir Efendi'den medrese icazeti almıştır. Öğrenimini tamamladıktan sonra çeşitli medrese, okul ve fakültede din dersleri, tarih, ahlak, fıkıh usûlü, felsefe, İslâm felsefesi hocalığı yapmış, Edebiyat Fakültesi'nde Ordinaryüs Profesör olmuştur. Dokuz ayrı eğitim kurumunda çeşitli idari görevlerde de bulunmuş, en son İslâmiyât Enstitüsü müdürlüğü görevinde bulunduktan sonra emekliye ayrılmıştır. Tefsir, kelam, usûl-ü fıkıh, ilm-i hilâf, siyer, felsefe, tasavvuf vb. alanlarda 12 den fazla eser ve bir çok makale yayınlamıştır. 3700 ciltten oluşan kitaplığını Süleymaniye Kütüphanesi'ne bağışlamıştır. 1946'da vefat eden İzmirli, Cebeci Asri mezarlığına defnedilmiştir. İzmirli İsmail Hakkı Arapça, Farsça, Fransızca ve Rumca biliyordu.¹

İzmirli'nin Darulhikmeti'l-İslamiye'de görevli olduğu yıllarda Şeyh Saffet Efendi ile aralarında geçen bir tartışmanın ürünü olarak "Mustasvife Sözlere mi? Tasavvufun Zaferleri mi? Hakkın Zaferleri" adlı bir eser telif etmiştir. Eserinin giriş bölümünde Şeyh Saffet Efendi'nin kendisi hakkında sarf ettiği çeşitli ithamlara değinen İzmirli bu ithamlara bir cevap verme ihtiyacı hissetmiş, bu meyanda başta Kur'ân-ı Kerim ve hadis olmak üzere temel İslâm kaynakları ve önceki alimlere bakış açısını içeren bir açıklama yapmıştır. İzmirli bu yazısında kendisini ve ilim anlayışını şu ifadelerle ortaya koymuştur:

Lehü'l-hamdü ve'l-minnet dîn-i mübînimize nâçizâne bir hizmet ile cidden müftehirim. O mukaddes 'âlf dînimizin muktezâyâtından olmak üzere Server-i Kâinât aleyhi ekmelü't-tahiyât Efendimiz hazretlerinden mâ 'adâ hiç bir müslimi ma'sûm bilmem. Bi'l-umûm 'ulemânın sözlerini yalnız burhân ile kabul ederim. Tefekkür ile o

* İzmirli İsmail Hakkı, *Mustasvife Sözlere mi, Tasavvufun Zaferleri mi? Hakkın Zaferleri*, İstanbul, 1341, s. 6-8. Hazırlayan: Pehlul DÜZENLİ, Kaptân-ı Deryâ İbrahim Paşa Camii İmam-Hatibi- Süleymaniye /İstanbul. erist67@yahoo.com

¹ - İzmirli, Celaleddin, "İzmirli İsmail Hakkı", İzmirli İsmail Hakkı Sempozyumu, Ankara, 1996, sh. 241-264; Kara İsmail, *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi*, İstanbul, 1987, 2/91-93; Er, Hamid, *İstanbul Dârü'l-Funûnu İlahiyat Fakültesi Mecmûası Hoca ve Yazarları*, İst., 1996, s. 163-166.

sözlere kıymet veririm. İz'ân ile onu kalbime, derecesine göre derin köşelerine getiririm. Lehdârlar ile 'aleyhdârların sözlerini dinlerim. Muhâliflerin sözünü mücerred muhâlefetlerinden nâşî red etmediğim gibi muvâfıkların sözünü de mücerred muvâfakatlarından nâşî kabul eylemem. Hiçbir 'âlimin şiddetli tarafdârı değilim. Hiçbir 'âlimin sözünü vahiy gibi telakkî etmem. İbn Teymiyye'nin şiddetli tarafdârı olmadığım gibi Gazzâlî'nin de şiddetli tarafdârı değilim. Hanbelî de değilim, Eş'arî de. Körü körüne mutasavvıfeye de mütekellimîne de tâbi' olmam. Hak taraftarıyım. Her nerede bir şemme-i hakikat istişmâm eder isem heman ona el uzadırım. "el-Hakk-u ehakku en yütteba' " kavli, düstûrumdur. E'âzım-ı İslâm'dan her kimin sözünde 'an burhân bir hak görür isem yine 'an burhân ona tabi' olurum. Bir kavil hakkında burhân kâim olmadıkça onu kendime mal etmem. Kendime mal edindiğim kavli doğrudan doğruya yazarım. Yoksa nakl-i mücerred ile geçer giderim. Nakillerde asla tahrîfde bulunmam. Yanlış anlayabilirim. Hîn-i istinsâhda yanlış da naklolunabilir. Fakat bile bile kalemimden tahrîf sâdir olmaz. İstedığınız kadar istihfâf ediniz nâkil-emîn olmakla da iftihâr ederim. Nazm-ı Kur'ân'a ittibâ'an yalnız lâzım olan mahalli naklederim. Fehmi ihlâl edecek derecede ihtisâr, ihlâli müeddî olacak derecede tatvîl memnu' olmağla maksûda dâhil olmayan sözü zikr etmemeğe çalışırım. Nisbetim ancak İslâm dininedir. Tarîkim ancak en hayırlı tarîk olan Tarîkat-ı Muhammediyye'dir. Selefiyye olsun, mütekellime olsun, mutasavvıfa olsun, felâsife olsun hangi fırka olursa olsun hak ve hakikatın uğrunda çalışan bir fırkayı ulu orta red etmeği hiç bir vakit kabul etmem. Dâima ahz ettiğim kavil ancak Hâtemü'l-Enbiyâ'nın kavlidir. Yalnız o Nebiyy-i Akdes'in ümmetiyim, yalnız o Rasûl-i Muhterem'in son derece şiddetli mudâfi'yim. Şu kadar ki evvel be evvel kavli Rasûlün sübûtünü taharrî ederim. Zât-ı Akdes-i Peygamberî'ye isnâdı hakkında itmi'nân-ı kalb hâsil olur, maksad-ı celîl-i peygamberîyi de anlarsam, akli bir taraf ederek heman onu kabul eder, "Akıl kurbân gün be pîş-i Mustafa" mısra'ını okurum. Hakîmü'l-Enbiyâ aleyh-i ekmelü't-tehâyâ Efendimiz hazretlerinden yakînen mahfûz olan zarûriyyât-ı dînden mâ 'adâ her müslümanı serbest görürüm. İhtilâf olunan hususda her birinin birer özürleri bulunduğunu takdîr eder, her bir fırkada nin vechin bir hakikat görürüm. Esnâf-ı ulemâya birer mahal ayırırım. Hepsini de lüzumlu görürüm. Ehâdis-i şerîfenin tedkîk ve tenkîdini muhaddislere, ahkâm-i fer'iyyenin istinbâtını fakihlere, ahkâm-i asliyyenin beyânını tevhîd alimlerine, bu babda ki mudâfa'ayı mütekellimlere, vâridât-ı kalbiyyeye, a'mâl-i bâtinîyyeye, tezkiye-i ahvâle 'âid husûsâtı mutasavvıflara, hakâyik-i mahsûseyi mütefenninlere, hak ve hayra âid tedkîkât-ı akliyyeyi feylesoflara, hulâsa her hâli ehline bırakırım. Her hangi bir 'âlim kendi meydanında at oynatdıkça ana i'timâd ederim. Hâricine çıkınca ana i'timâd kalmaz. Hasma karşı Hucetü'l-İslâm Ebu Hâmid Gazzâlî ile Şeyhulislâm İbni Teymiyye el-Harrânî'yi de, Feylesofu'l-İslâm Fârâbî, İbni Sînâ, İbni Rüşd ve Mübeşşir b. Fâtik'i de bunların sülûk ettikleri tarîkları da lede'l-icâb mudâfa'a ederim. Eslâfa çok muhabbet ve hürmetim vardır. Fazilete meclûbum. Ancak bildiğim bir hatâyı da söylemekden çekinmem. Tehdîdlere pabuc bırakmam. Bir zât evliyâullahdan olur da yine galatâtı bulunur. Bu galatâtı beyân onun mertebesine nakîsa vermez. İmam Ahmed b. Hanbel bir zâtı medh ettiği halde bir çok galatâtını beyân ederdi. Seriyi-i Sakatî hakkında "eş-Şeyh el-Ma'rûf bi tîbi'l-mat'am" dediği halde onun "innallah'e azze ve celle lemmâ halaka'l-hurûfe secedeti'l-bâ" didiğini işidince aleyhine dönmüşdü.

Binâen 'aleyh asla mutasavvıfa aleyhdârı değilim. Bi'l-aks onları takdîr ederim. Hatta yigirmi iki sene evvel Şâzeliyye Tarfından hilâfetnâmem vardır. Bunun gibi mutasavvıfa aleyhdârı olan ulemânın da aleyhdârı değilim. Anları da takdîr edenlerdenim. Yalnız tadrîl ve tekfîr hususlarında onlardan ayrılırim. Bu bâbda çok ictinâb ve ihtiyât ederim. Sevk-i munâzara ile söylenmiş sözlerim hiç bir vakit mutasavvıfân veya diğer bir fırkanın aleyhinde bulunduğuma delâlet etmez. Bilirsiniz ki lazım-i kavî, kavî degildir. Levâzımda muşâğabeyi uzadanlar Şeyh-i Ekber'in ne kadar ta'nına uğramışdır. Evet emir ve nehy-i ihmâl eden zenâdika 'aleyhindeyim. Ta'assubu maktûh, tasallubu memdûh bilirim. İyi biliniz ki efkârım da Gazzâlî'nin âsârından mülhemdir.

E'ûzu billâh-i en adille ev udille.